

ปรัตถิมทิส : หน้าที่ของมารดาบิดาในศตวรรษที่ 21
PURATTIMADISA: THE ROLES OF PARENTS IN THE 21ST CENTURY

สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล¹, ภูวเดช สันทับศาล², สุธัสน์ อาสนาชัย³,
พระครูพิพิธจารุธรรม⁴
Sunthorn Sukhsaptaweephol¹, Phuwadet Sintabsan², Suthas Asanachai³
Phrakhruphiphitcharutham⁴

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย¹⁻⁴
Buddhachinaraj Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand¹⁻⁴

Corresponding Author E-mail: Sunthorn.suk@mcu.ac.th

Received 9 March 2026; Revised 18 March 2026; Accepted 31 March 2026

ปรัตถิมทิส : หน้าที่ของมารดาบิดาในศตวรรษที่ 21

สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล, ภูวเดช สิ้นทับศาล, สุทัศน์ อาสนาชัย,
พระครูพิพิธจารุธรรม

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาบทบาทหน้าที่ของมารดาบิดาตามหลักปรัตถิมทิสในสังคมยุคใหม่ โดยนำมาตีความใหม่ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากเทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อออนไลน์ อันส่งผลต่อพฤติกรรม การเรียนรู้ และความสัมพันธ์ของเด็กและเยาวชนอย่างมีนัยสำคัญ จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้เขียนได้สังเคราะห์องค์ความรู้เป็นแบบจำลองที่เรียกว่า Purat Model เพื่ออธิบายบทบาทของมารดาบิดาใน 5 ด้าน ได้แก่ การป้องกันจากความชั่ว การส่งเสริมความดี การยกระดับการเรียนรู้ การพัฒนาความสัมพันธ์ที่เหมาะสม และการส่งต่อทรัพยากรอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านคุณธรรม การศึกษา อารมณ์ และการดำรงชีวิตในสังคมดิจิทัล นอกจากนี้ บทความยังเสนอแนวทางการนำไปใช้ในชีวิตจริง เช่น การฝึกสติในครอบครัว การเลี้ยงดูด้วยความเข้าใจ การปลูกฝังศีลธรรม และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีความรับผิดชอบ เพื่อช่วยให้เด็กสามารถควบคุมตนเอง คิดอย่างมีเหตุผล และใช้สื่อดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: ปรัตถิมทิส; มารดาบิดา; ศตวรรษที่ 21

PURATTIMADISA: THE ROLES OF PARENTS IN THE 21ST CENTURY

Sunthorn Sukhsaptaweephol, Phuwadet Sintabsan, Suthas Asanachai,
Phrakhruphiphitcharutham

Abstract

This academic article aims to examine the roles and responsibilities of parents based on the principle of Puratthimadisa in the Sigalovada Sutta, reinterpreting it to align with the context of 21st-century society. This era is characterized by rapid changes driven by digital technology and online media, which significantly influence the behavior, learning processes, and relationships of children and youth. From this study, the author synthesizes the findings into a conceptual framework called the Purat Model, which explains parental roles in five key dimensions: protection from wrongdoing, promotion of goodness, enhancement of learning, development of appropriate relationships, and wise transfer of resources. These dimensions comprehensively address moral development, education, emotional growth, and the ability to live in a digital society. In addition, the article proposes practical applications for real-life family contexts, such as family mindfulness practice, compassion-based parenting, moral cultivation in daily life, and responsible use of technology. These approaches aim to help children develop self-regulation, rational thinking, and the ability to use digital media appropriately.

Keywords: Purattimadisa; Parents; 21st Century

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 สังคมโลกกำลังเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ และระบบการสื่อสารไร้พรมแดน ซึ่งส่งผลให้รูปแบบการดำรงชีวิต การเรียนรู้ และความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เติบโตท่ามกลางสื่อดิจิทัลและข้อมูลข่าวสารจำนวนมาก (Castells, 2010; Zuboff, 2019) การเข้าถึงเทคโนโลยีตั้งแต่อายุน้อยเปิดโอกาสให้เกิดรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ ๆ แต่ขณะเดียวกันก็ทำให้เด็กและเยาวชนเผชิญความเสี่ยงด้านพฤติกรรม สุขภาวะทางจิต และการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองในสังคมออนไลน์ (Floridi, 2014; Livingstone & Smith, 2014) ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้บทบาทของครอบครัวและการเลี้ยงดูบุตรมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และภูมิคุ้มกันทางจิตใจของเยาวชนในโลกยุคดิจิทัล

ภายใต้บริบทดังกล่าว สถาบันครอบครัวยังคงเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนามนุษย์ โดยเฉพาะบทบาทของมารดาบิดาซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่อบรมเลี้ยงดู ปลูกฝังค่านิยม และกำหนดทิศทางการพัฒนาทางจริยธรรมของบุตร (Heckman & Cunha, 2007; UNICEF, 2017) อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีในยุคโลกาภิวัตน์ได้ทำให้ครอบครัวจำนวนมากเผชิญข้อจำกัดในการทำหน้าที่ดังกล่าว เช่น เวลาที่ลดลงในการดูแลบุตร การแข่งขันทางเศรษฐกิจ และอิทธิพลของสื่อดิจิทัลที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและค่านิยมของเด็กและเยาวชน (WHO, 2020) ด้วยเหตุนี้ การค้นหากรอบแนวคิดทางจริยธรรมที่สามารถชี้นำบทบาทของครอบครัวในโลกสมัยใหม่จึงเป็นประเด็นสำคัญทั้งในทางสังคมศาสตร์และทางศาสนา

พระพุทธศาสนาได้เสนอหลักคำสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านหลัก “ทศ 6” ซึ่งปรากฏในสังคาลงสูตร (Sigalovada Sutta) ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย โดยเป็นพระสูตรที่กล่าวถึงหน้าที่และความรับผิดชอบระหว่างบุคคลในสถานะต่าง ๆ เพื่อสร้างความสมดุลและความเกื้อกูลกันในสังคม (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 11/242/199) หนึ่งในทศที่สำคัญคือ “ปรัถิมทศ” หรือทศเบื้องต้น ซึ่งหมายถึงมารดาบิดา เนื่องจากเป็นผู้มีอุปการะแก่บุตรก่อนบุคคลอื่นใด พระพุทธองค์ทรงกำหนดหน้าที่ของมารดาบิดาที่พึงกระทำต่อบุตรไว้ 5 ประการ ได้แก่ การห้ามปรามจากความชั่ว การส่งเสริมให้ตั้งอยู่ในความดี การให้การศึกษา การจัดหาคู่ครองที่เหมาะสม และการมอบทรัพย์ในกาลอันควร (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 11/267/212-213) หลักธรรมดังกล่าวสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบของครอบครัวต่อการพัฒนามนุษย์ทั้งด้านศีลธรรม สติปัญญา และการดำรงชีวิตในสังคม

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังยกย่องมารดาบิดาในฐานะบุคคลสำคัญสูงสุดของบุตร โดยเรียกว่าเป็น “พรหมของบุตร บุรพจารย์ของบุตร บุรพเทพของบุตร และ อาหุไนยบุคคลของบุตร” เนื่องจากเป็นผู้ให้กำเนิดเลี้ยงดู และอบรมสั่งสอนบุตรตั้งแต่วัยเริ่มต้นของชีวิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556) แนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงจริยธรรมของครอบครัวในพระพุทธศาสนา ที่เน้นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเมตตา กรุณา และความรับผิดชอบต่อกัน อันเป็นคุณธรรมที่ปรากฏในหลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งถือเป็นธรรมสำคัญในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคม (Harvey, 2013)

เมื่อพิจารณาในบริบทของสังคมดิจิทัล หลักปรัตติมทิสสามารถนำมาตีความใหม่ในฐานะกรอบจริยธรรมการเลี้ยงดูบุตรตามแนวพุทธศาสนา ซึ่งไม่เพียงมุ่งเน้นการอบรมทางศีลธรรมเท่านั้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างทักษะชีวิต ความรับผิดชอบ และความสามารถในการปรับตัวต่อโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว บทความนี้จึงมุ่งศึกษาหลักปรัตติมทิสในพระพุทธศาสนา และวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวในรูปแบบโมเดลจำลองจริยธรรมการเลี้ยงดูบุตรในสังคมดิจิทัล เพื่อเสนอแนวทางในการเสริมสร้างครอบครัวให้เป็นฐานสำคัญของการพัฒนามนุษย์ที่มีคุณธรรมและนำไปสู่ความมั่นคงและสันติสุขของสังคมร่วมสมัย

แนวคิดเรื่องปรัตติมทิส

การที่มนุษย์ในสังคมยังไม่สามารถพัฒนาความเป็นมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ ย่อมมีเหตุปัจจัยประกอบกันหลายประการ อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาดังกล่าว คือ การขาดบิดามารดาที่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ตามหลักพระธรรม กล่าวคือ การขาดแบบอย่างของบิดามารดาที่ดำเนินบทบาทการเลี้ยงดูและอบรมบุตรบนพื้นฐานของคุณธรรมแบบพระพุทธศาสนา (พุทธทาสภิกขุ, 2542) บทบาทหน้าที่ของพ่อแม่ที่ถูกละเลยไว้ใน “ปรัตติมทิส” เป็นหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นหนึ่งหลักทิส 6 ซึ่งปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิหารคค เรื่องสิงคาลกสูตร เป็นพระสูตรที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมเทศนาแก่คหบดีบุตรมีนามว่า สิงคาลกมาณพ โดยคัมภีร์ระบุว่าสมัยนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ตอนเช้าได้ทรงเสด็จไปยังกรุงราชคฤห์เพื่อบิณฑบาตรอันเป็นพุทธกิจในแต่ละวัน ซึ่งในระหว่างนั้นเองก็ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นสิงคาลกมาณพที่มีสภาพเปื่อยเหี่ยวไปทั้งตัวเพราะกำลังไหว้ทิส 6 ได้แก่ ทิสเบื้องหน้า (ทิสตะวันออก) ทิสเบื้องขวา (ทิสใต้) ทิสเบื้องหลัง (ทิสตะวันตก) ทิสเบื้องซ้าย (ทิสเหนือ) ทิสเบื้องล่าง และทิสเบื้องบน (ที.ปา.ฎีกา 244/159 อ้างใน พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 11/244/200) จากนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงเข้าไปตรัสถามและได้สนทนาปราศรัยกันโดยได้เนื้อความว่า เหตุที่สิงคาลกมาณพกระทำดังกล่าวสืบเนื่องมาจากคำสั่งสอนของบิดาซึ่งได้กล่าวไว้ก่อนถึงแก่กรรมว่าให้พึงบูชาทิสทั้งหลาย “นี่แน่ะลูก เจ้าพึงไหว้ทิสทั้งหลาย” ด้วยเหตุที่ตนเคารพ นับถือ และให้ความสำคัญต่อคำสั่งสอนของบิดา จึงได้ปฏิบัติตามโดยลูกขึ้นแต่เช้าออกจากกรุงราชคฤห์เพื่อกระทำอัญชลีบูชาทิสทั้ง 6 อยู่เป็นนิจ จากนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงกล่าวว่าการไหว้ทิสตามแผนของพระอริยะเขาไม่ได้ไหว้กันแบบนี้ สิงคาลกมาณพจึงได้ขอประทานวโรกาสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมทิส 6 แก่ตนเอง ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของปรัตติมทิส

ในเบื้องต้นนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงตรัสถึงการละบาปกรรม 16 ประการ จึงได้ชื่อเป็นผู้ปิดป้องทิส 6 ได้แก่ กรรมกิเลส 4 กรรมโดยเหตุ 4 และ อบายมุข 6 จากนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงตรัสถึงการปิดป้องทิสทั้ง 6 หมายถึง การปกปิดช่องว่างระหว่างตนกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเรียกว่าทิส 6 (ที.ปา.ฎีกา 244/159) ดังมีพุทธพจน์ว่า “คหบดีบุตร เธอพึงทราบทิส 6 นี้ คือ พึงทราบว่ามารดาบิดาเป็นทิสเบื้องหน้า พึงทราบว่าอาจารย์เป็นทิสเบื้องขวา พึงทราบว่า บุตรและภรรยาเป็นทิสเบื้องหลัง พึงทราบว่า มิตรสหายเป็นทิสเบื้องซ้าย พึงทราบว่า ทาสและกรรมกรเป็นทิสเบื้องล่าง พึงทราบว่า สมณพราหมณ์เป็นทิสเบื้องบน” จากนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงตรัสถึงแนวทางปฏิบัติต่อทิสทั้ง 6 ดังนี้

ทิศเบื้องหน้า คือ มารดาบิดา โดยบุตรพึงเลี้ยงดูตอบแทนบุญคุณ ทำกิจธุระ ดำรงวงศ์ และทำบุญอุทิศเมื่อท่านล่วงลับ ส่วนมารดาบิดาย่อมอบรมให้ละชั่ว ทำดี ให้การศึกษา จัดหาคุ้มครองที่เหมาะสม และมอบมรดกตามกาล

ทิศเบื้องขวา คือ อาจารย์ ศิษย์พึงเคารพ เชื่อฟัง รับใช้ และเรียนด้วยความตั้งใจ อาจารย์ย่อมสั่งสอนให้เป็นคนดี ถ่ายทอดวิชา ส่งเสริมเกียรติและคุ้มครองศิษย์

ทิศเบื้องหลัง คือ คู่ครอง สามีพึงให้เกียรติ ซื่อสัตย์ มอบความไว้วางใจ และดูแลความเป็นอยู่ ภรรยาช่วยจัดการงานบ้านดี ซื่อสัตย์ รักษาทรัพย์ และขยัน

ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหาย ควรให้ปัน วาจาไพเราะ ซื่อตรง และช่วยเหลือกัน เพื่อนแท้ย่อมคุ้มครอง ไม่ทอดทิ้งในยามยาก

ทิศเบื้องล่าง คือ ทาสกรรมกร นายควรจัดงานเหมาะสม ให้ค่าจ้าง ดูแลยามป่วย และให้พักผ่อน ลูกจ้างย่อมขยัน ซื่อสัตย์ และทำงานเต็มที่

ทิศเบื้องบน คือ สมณพราหมณ์ ควรต้อนรับด้วยเมตตา สนับสนุนปัจจัย ท่านย่อมสั่งสอนธรรม ห้ามชั่ว ส่งเสริมความดี และชี้ทางสวรรค์ เมื่อปฏิบัติตามหน้าที่ที่เกี่ยวกันเช่นนี้ ชีวิตย่อมมั่นคง ปลอดภัย และเป็นสุข

จากหลักทิศ 6 ดังกล่าว พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ พระพุทธองค์ทรงเริ่มต้นจากความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานที่สุดเป็นเบื้องต้น คือ ทิศเบื้องหน้า หรือ ปุรัตถิม ทิศ หมายถึง ทิศตะวันออก ได้แก่ มารดาบิดา เพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564)

คำว่า มารดาบิดา ตามแนวพุทธตรงกับภาษาบาลีว่า มาตาศีลาว่า มาตาศีลาว่า มาตาศีลาว่า มาตาศีลาว่า ผู้รักบุตร มาจากศัพท์ “ปุตต์ มาเนตตี มาตาศีลา” ผู้โดยชอบรักบุตร ผู้ที่น้อมเชื่อว่ามารดา ส่วนคำว่า บิดา หรือ บิตุ แปลว่า ผู้เลี้ยงบุตรโดยธรรม มาจากศัพท์ “ปุตตวา ปาตีติ บิดาศีลา” ผู้โดยชอบเลี้ยงบุตร ผู้ที่น้อมเชื่อว่าบิดา ส่วนคำว่า บุตร ในพจนานุกรม มจร-ไทย ได้อธิบายคำว่า บุตร ภาษาบาลีใช้คำว่า ปุตต มีความหมายว่า ผู้ยังหทัยของพ่อแม่ให้เต็ม ทำให้พ่อแม่มีความสุขใจ ผู้โดยยังหทัยของพ่อแม่ให้เต็ม ผู้ที่น้อมเชื่อว่าบุตร หมายถึง (พันตรี ป. หลงสมบูรณ์, 2540) ในปุรัตถิมทิสพระพุทธร่องค์ตรีถึงบทบาทหน้าที่ของมารดาบิดาที่พึงกระทำต่อบุตร 5 ประการ ดังพุทธพจน์ว่า “1. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว 2. ให้ตั้งอยู่ในความดี 3. ให้ศึกษาศิลปวิทยา 4. หาภรรยา (สามี) ที่สมควรให้ 5. มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร” (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 11/267/212-213) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การห้ามไม่ให้บุตรทำความชั่ว หมายถึง การที่มารดาบิดาทำหน้าที่อบรมตักเตือนบุตรให้ละเว้นจากบาปกรรมทั้งหลาย อันมีปณาดิบาต เป็นต้น (มังคลัตถกทีปนี (ไทย) 11/280) ซึ่งรวมเป็นทั้งหมด 14 ประการ ได้แก่ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “อริยสาวกนั้นเป็นผู้ปราศจากบาปกรรม 14 ประการนี้แล้ว ชื่อว่าเป็นผู้ปิดป้องทิศ 6 ปฏิบัติเพื่อครองโลกทั้งสอง ทำให้เกิดความยินดีทั้งโลกนี้และโลกหน้า หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 11/245/200) ได้แก่

1) กรรมกิเลส 4 ประการ หมายถึง การกระทำที่เป็นเครื่องเศร้าหมองของจิต ซึ่งนำไปสู่ความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต ได้แก่ (1) ปาณาติบาต คือ การฆ่าสัตว์หรือเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น (2) อทินนาทาน คือ การลักทรัพย์หรือถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ (3) กามสุมิฉฉาจาร คือ การประพฤตินิดในกาม (4) มุสาวาท คือ การกล่าวเท็จ

2) เหตุแห่งการทำบาปกรรม 4 ประการ (อคติ 4) หมายถึง ปุถุชนทั่วไปมักกระทำบาปกรรม เพราะถูกครอบงำด้วยอคติ 4 ประการ ได้แก่ (1) ฉันทาคติ คือ ความลำเอียงเพราะความรักหรือความพอใจ (2) โทสาคติ คือ ความลำเอียงเพราะความโกรธหรือความเกลียดชัง (3) โมหาคติ คือ ความลำเอียงเพราะความหลงหรือความไม่รู้ (4) ภยากติ คือ ความลำเอียงเพราะความกลัว

3) อบายมุข 6 ประการ หมายถึง ทางแห่งความเสื่อมของโศกทรัพย์ 6 ประการ ซึ่งบุคคลพึงหลีกเลี่ยง ได้แก่ (1) การเสพสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท (2) การเที่ยวกลางคืนโดยไม่จำเป็น ซึ่งนำไปสู่ความเสื่อมเสียในด้านต่าง ๆ (3) การหมกมุ่นในการดูมหรสพ จนละเลยหน้าที่และความรับผิดชอบ (4) การเล่นการพนัน ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความสูญเสียทั้งทรัพย์สินและความน่าเชื่อถือ (5) การคบคนชั่วเป็นมิตร ซึ่งอาจนำไปสู่พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และ (6) ความเกียจคร้าน อันทำให้ไม่ชวนชวยในการประกอบกิจการที่เป็นประโยชน์

2. ให้ตั้งอยู่ในความดี หมายถึง การที่มารดาบิดาอบรมสั่งสอนบุตรให้ดำรงตนอยู่ในความประพฤติที่ดีงาม โดยแม้จะให้การอุปถัมภ์ด้านทรัพย์สินหรือปัจจัยต่าง ๆ แก่บุตร ดังเช่นกรณีของอนาถบิณฑิกเศรษฐีที่ได้ให้สินจ้างแก่บุตร เพื่อให้บุตรตั้งมั่นอยู่ในการสมาทานศีลและการประพฤติธรรม

3. ให้ศึกษาเล่าเรียนศิลปะ หมายถึง การที่มารดาบิดาเมื่อเห็นว่าบุตรตั้งอยู่ในโอวาทและการอบรมของตนแล้ว จึงส่งเสริมให้บุตรได้ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาต่าง ๆ อันเหมาะสมกับฐานะและวงศ์ตระกูล

4. จัดหาภรรยาหรือสามีที่สมควรให้ หมายถึง การจัดหาคู่ครองที่เหมาะสมแก่บุตร โดยพิจารณาความสมควรทั้งในด้านตระกูล ศีลธรรม รูปสมบัติ และคุณสมบัติอื่น ๆ

5. มอบทรัพย์ให้ในกาลอันควร หมายถึง การให้ทรัพย์แก่บุตรในสมัยที่เหมาะสม ได้แก่ การให้เป็นนิจสมัย และการให้ในกาลสมัย มารดาบิดาให้ทรัพย์เป็นนิจสมัยด้วยการกำหนดรายจ่ายและแนะนำให้ใช้ทรัพย์นั้นในการทำกุศล ส่วนการให้ในกาลสมัย ได้แก่ การให้ในโอกาสสำคัญ เช่น การตัดจุก การแต่งงาน หรือแม้แต่การให้ทรัพย์แก่บุตรในวาระสุดท้ายแห่งชีวิต เพื่อให้บุตรนำไปใช้ในทางกุศล

สรุป แนวคิดเรื่องปรีตถิมทิสปรากฏในสังคาลกสูตร โดยมีมูลมาจากการที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมเทศนาแก่สังคาลกมาณพเรื่องการบูชาทิศทั้ง 6 ตามแนวพระอริยะอันเป็นการปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลรอบรอบด้านเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีงาม โดยปรีตถิมทิสเป็นหนึ่งในทิศทั้ง 6 คือ ทิศเบื้องหน้า หมายถึง มารดาบิดา ซึ่งพระพุทธองค์ทรงกำหนดบทบาทของมารดาบิดาที่พึงกระทำต่อบุตรไว้ 5 ประการ ได้แก่ การห้ามชั่ว ส่งเสริมความดี ให้การศึกษา จัดหาคู่ครองที่เหมาะสม และมอบทรัพย์ในกาลอันควร

คุณธรรมของมารดาบิดาเชิงพุทธ

พระพุทธศาสนาให้การยกย่องมารดาบิดาว่าเป็นพรหมของบุตร เป็นบูรพาจารย์ของบุตร เป็นบูรพเทพของบุตร และเป็นอาหุไนยบุคคลของบุตร ดังพุทธพจน์ว่า “บุตรของสกุลใดบุชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีพรหม บุตรของสกุลใดบุชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีบูรพาจารย์ บุตรของสกุลใดบุชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีบูรพเทพ บุตรของสกุลใดบุชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีอาหุไนยบุคคล” (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 21/63/107) การยกย่องของพระพุทธองค์ไม่ได้ยกย่องเพียงฐานะหรือชื่อโดยทั่วไป แต่หมายถึงการที่มารดาบิดาได้มีบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติต่อบุตรอันประกอบด้วยคุณธรรมต่างๆ ดังนี้

1. พรหมของบุตร

คำว่า พรหมวิหาร หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมประจำใจของท่านผู้มีความดียิ่งใหญ่ มี 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564) ซึ่งในพรหมสูตรพระพุทธองค์ได้ทรงตรัสยกย่องมารดาบิดาว่าเป็นพระพรหมของบุตร (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 21/63/107) โดยเปรียบเทียบจากคุณธรรมเครื่องอยู่ของพรหมซึ่งเป็นคุณธรรมที่ต้องหมั่นภาวนา 4 ประการ ในคัมภีร์อรรถกถาได้กล่าวไว้ว่าพรหมเป็นชื่อของผู้ประเสริฐที่สุด เหมือนทำวมหาพรหมไม่ละทิ้งภาวนา 4 อย่าง (อรรถกถาพระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 45/670) และในคัมภีร์มังคลัตถที่ปนีได้กล่าววามารดาบิดาทั้งสองนั้นท่านเรียกว่าพรหม เพราะท่านมีความประพฤดิเช่นเดียวกับพรหม กล่าวคือ ได้เจริญพรหมวิหารในบุตรทั้งหลายครบทั้ง 4 ประการตามกาลเวลา (มังคลัตถที่ปนี, 2563: 2/294/200) ธรรม 4 ประการ ได้แก่ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556)

- 1) เมตตา คือ ประกอบด้วยความรักความปรารถนาดี เอาใจใส่เลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโตและงอกงามมีความสุข คือ มีเมตตา
- 2) กรุณา คือ มีความสงสาร คอยช่วยเหลือให้พ้นจากความยุ่งยากเดือดร้อน ช่วยแก้ไขปัญหาลดและปลดเปลื้องความทุกข์
- 3) มุทิตา คือ คอยส่งเสริม ให้กำลังใจ และพลอยยินดีเมื่อลูกประสบความสำเร็จ ประสบความสำเร็จ ก้าวหน้า หรือทำความดีงามถูกต้อง
- 4) อุเบกขา คือ ในเวลาที่สมควร เช่น เมื่อลูกจะต้องรับผิดชอบตัวเอง หรือควรรู้จักฝึกหัดทำอะไรด้วยตนเอง บิดามารดาไม่ควรจะให้โอกาสแก่ลูกที่จะพัฒนาตัวเอง คือไม่ใช่จะทำให้ไปหมดทุกอย่างจนกระทั่งลูกทำอะไรไม่เป็น

จากคุณธรรมในพรหมวิหาร 4 ประการนี้ สามารถแบ่งบทบาทของมารดาในการอบรมบุตรออกเป็น 2 ด้าน คือ ในด้านความรู้สึก ซึ่งปรากฏจากคุณธรรม 3 ประการ ได้แก่ เมตตา กรุณา และมุทิตา โดยธรรมชาติมารดาบิดาย่อมแสดงความรัก ความปรารถนาดี ความห่วงใย และความยินดีต่อบุตร ซึ่งคุณธรรมเหล่านี้ช่วยส่งเสริมบุตรให้มีทัศนคติที่ดีต่อโลกในหลายๆ ด้าน ทำให้เกิดความอ่อนโยน เอื้อเฟื้อ และมีแนวโน้มเข้าร่วมแก้ไขปัญหไปในทิศทางที่สร้างสรรค์ อย่างไรก็ตาม หากความรักและเมตตามีมากเกินไปโดยขาดการควบคุม บุตรอาจขาดความเข้มแข็งและพึ่งพาผู้อื่นมากเกินไปจนเกินไป และในด้านความรู้หรือปัญญา ซึ่งแสดงออก

จากคุณธรรมด้านอุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลางที่ประกอบด้วยปัญญา มารดาบิดาควรรู้จักปล่อยให้บุตรรับผิดชอบตนเองตามวัยและสถานการณ์ โดยไม่ทอดทิ้ง แต่คอยให้คำแนะนำอย่างเหมาะสม การใช้อุเบกขาที่ประกอบด้วยปัญญาจะช่วยสร้างเหมาะสมระหว่างความอ่อนโยนและความเข้มแข็ง ส่งผลให้เด็กเติบโตเป็นผู้มีน้ำใจ ควบคู่กับความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) เมื่อพิจารณาจากมุมมองพุทธจริยศาสตร์คุณธรรมของมารดาบิดาในฐานะพรหมของบุตรนอกจากจะเป็นผู้มีบทบาทในการอุปการะเลี้ยงดูบุตรแล้ว ยังเป็นการปลูกฝังเจตคติ นิสสัย และปัญญาให้แก่บุตรอย่างต่อเนื่องเพื่อให้บุตรเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมและสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ในสังคม (Keown, 2005)

2. เป็นบูรพาจารย์ของบุตร

คำว่า บูรพาจารย์ หมายถึง อาจารย์ในเบื้องต้น คือ บิดามารดา (Royal Institute of Thailand, 2003) คำนี้ปรากฏในพรหมสูตรโดยพระพุทธองค์ได้ทรงยกย่องมารดาบิดาว่าเป็นบูรพาจารย์ของบุตร โดยอรรถกถากล่าวว่า “มารดาบิดา เมื่อจะให้บุตรสำเหนียก ก็กล่าวว่า เจ้าจงยินอย่างนี้ จงเคี้ยวอย่างนี้ จงกินอย่างนี้ คนนี้เจ้าควรเรียกว่าพ่อ คนนี้ควรเรียกว่าพี่ชาย น้องชาย คนนี้ควรเรียกว่าพี่สาว น้องสาว สิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำ ที่ไหนควรเข้าไป ที่ไหนไม่ควรเข้าไป” (อรรถกถาพระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 45/671-672) ในคัมภีร์มังคลัตถที่ปณีได้อธิบายความทำนองเดียวกัน “เพราะมารดาบิดาเหล่านั้น ยังบุตรให้ยึดถือ ให้สำเหนียกอยู่ จำเดิมแต่เวลาที่บุตรเกิด ด้วยนัยเป็นต้นว่า จงนั่งอย่างนี้ ยืนอย่างนี้ และว่า คนนี้เจ้าควรเรียกว่า พ่อ ฉะนั้นมารดาบิดาทำนองจึงเรียกว่า บูรพาจารย์ เพราะเป็นอาจารย์ก่อนอาจารย์ทั้งหมด” (มังคลัตถที่ปณี, 2563: 1/2/294/201-202) ดังนั้นแล้ว การที่พระพุทธองค์ได้ทรงยกย่องมารดาบิดาว่าเป็นบูรพาจารย์ เพราะมารดาบิดาได้ทำบทบาทหน้าที่ในอาจารย์คนแรกหรือครูต้น ได้แก่ อบรมสั่งสอนให้บุตรรู้จักวิธีการดำเนินชีวิตตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน เริ่มตั้งแต่วิธีการกินอยู่ หลับนอน ขับถ่าย หัดยืน หัดเดิน หัดพูดปราศรัย เป็นต้น ส่วนอาจารย์อื่นๆ ได้แก่ อาจารย์ผู้สอนศิลปวิทยาสำหรับเลี้ยงชีพ อาจารย์ให้สรงและศีล อาจารย์ให้การบรรพชาอุปสมบท อาจารย์ให้เรียนพุทธพจน์และให้บรรลุมรรคผลนิพพานล้วนเป็นปัจฉาจารย์ คือ อาจารย์ในภายหลังทั้งสิ้น (วศิน อินทสระ, 2556) เมื่อพิจารณาในมุมมองร่วมสมัย บทบาทของมารดาบิดาในฐานะบูรพาจารย์ยังสอดคล้องกับแนวคิดการเลี้ยงดูบุตรอย่างมีสติ (mindful parenting) ที่มุ่งเน้นให้บิดามารดารู้จักตระหนักต่อพฤติกรรม ความคิด อารมณ์ของบุตร พร้อมทั้งใช้การสื่อสารและการชี้แนะด้วยความเข้าใจในบุตร ซึ่งจะช่วยในการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กอย่างเหมาะสม (Duncan, Coatsworth, & Greenberg, 2009)

3. เป็นบูรพเทพของบุตร

ในพระพุทธศาสนาแบ่งเทพออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ สมมติเทพ อุปัตติเทพ และวิสุทธิตเทพ (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 30/214/85) กล่าวคือ สมมติเทพ หมายถึง เทวดาโดยสมมติ ได้แก่ กษัตริย์หรือพระราชินี ซึ่งได้รับการยกย่องจากชาวโลกว่าเป็นเทพหรือเทพี เนื่องจากทรงมีอำนาจในการปกครอง คุ้มครอง และอุปถัมภ์ประชาชน ส่วนอุปัตติเทพ หมายถึง เทวดาโดยกำเนิด ได้แก่ เหล่าสัตว์ที่อุบัติขึ้นในเทวโลก ตั้งแต่เทพชั้นจาตุมหาราชิกจนถึงภวคพรหม และวิสุทธิตเทพ หมายถึง เทวดาโดยความบริสุทธิ์ ได้แก่ พระชีนาสพผู้หมดจดจากกิเลสทั้งปวง ในคัมภีร์มังคลัตถที่ปณีกล่าวว่าในบรรดาเทพทั้ง 3 ประเภทนี้ วิสุทธิตเทพเป็นเทพที่

ประเสริฐที่สุดเพราะมุ่งขจัดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และส่งเสริมให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยส่วนตัว ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล และเพื่อความสุขของผู้อื่น ด้วยการประกอบพรหมวิหารธรรม อีกทั้งเป็นทักษิณบุคคลที่การสักการะบูชามีผลและอันสงส์อย่างยิ่ง (มังคลัตถทีปนี, 2563: 1/3/294/17) จากคุณลักษณะดังกล่าวมีความสอดคล้องกับบทบาทของมารดาบิดา กล่าวคือ มารดาบิดามีบทบาทหน้าที่ในการขจัดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่บุตร และส่งเสริมให้เกิดประโยชน์แก่บุตรโดยไม่คำนึงถึงความผิดของบุตร ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล และเพื่อความสุขของบุตร ด้วยการเจริญพรหมวิหารธรรมทั้ง 4 ประการ ด้วยเหตุที่มารดาบิดามีอุปการะแก่บุตรก่อนเทพทั้งปวง จึงเรียкмารดาบิดาว่าเป็น ปุพพเทวา หรือ บุรพเทพ คือ เทพมาแต่ต้น ส่วนเทพอื่นๆ เป็นเพียง ปัจฉาเทพ หรือเทพภายหลัง (วคิน อินทสระ, 2556) เมื่อพิจารณาในมุมมองจริยศาสตร์พุทธ แนวคิดเรื่องบุรพเทพสะท้อนหลักจริยธรรมที่มุ่งส่งเสริมการกระทำเพื่อประโยชน์และความสุขของผู้อื่น ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ที่เน้นการพัฒนามนุษย์ผ่านคุณธรรมและการลดทุกข์ของสรรพสัตว์ (Garfield, 2022)

4. เป็นอาหุไนยบุคคลของบุตร

คำว่า อาหุไนยบุคคล หมายถึง บุคคลที่ควรได้รับการบูชาด้วยข้าวและน้ำ เป็นต้น ซึ่งมารดาบิดาเป็นอาหุไนยบุคคลเช่นนั้น คือ เป็นผู้สมควรแก่การบูชาสักการะของบุตร เพราะมีคุณแก่การบูชา (วคิน อินทสระ, 2556) การที่พระพุทธเจ้าได้ทรงยกย่องมารดาบิดาว่าเป็นอาหุไนยบุคคล เพราะมารดาบิดาเป็นผู้มีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้ (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 25/106/485) ซึ่งในคัมภีร์มังคลัตถทีปนีอธิบายว่าคำว่า บำรุงเลี้ยง คือ ผู้ให้ความเจริญ หมายถึง ผู้เลี้ยงดูและอุปถัมภ์ให้บุตรเติบโต กล่าวคือ มารดาบิดาเป็นผู้ส่งเสริมความเจริญของบุตรอย่างต่อเนื่อง ทั้งทางด้านร่างกายและการดำรงชีวิต ขณะเดียวกัน ยังเป็นผู้บำรุงเลี้ยง โดยทำหน้าที่ประทับประคองชีวิตของบุตรด้วยอาหาร น้ำ และปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ การเลี้ยงดูดังกล่าวครอบคลุมถึงการให้น้ำนม ซึ่งเป็นผลจากกระบวนการที่โลหิตแปรเปลี่ยนเป็นน้ำนมเพื่อหล่อเลี้ยงบุตร อันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของทารก ส่วนคำว่า แสดงโลกนี้ คือ การที่มารดาบิดาทำให้บุตรได้มีโอกาสประสบโลกและอารมณ์ต่าง ๆ ในโลก หากมารดาบิดาได้เลี้ยงดูบุตรตั้งแต่แรกเกิด หากแต่ทอดทิ้งเสีย ดังคำว่า “กัถัถามารดาบิดาพึงจับบุตรทั้งหลายที่เท้าทั้ง 2 ข้าง แล้ว เหวี่ยงไปในป่า ในน้ำ หรือในเหว ในวันที่บุตรเกิดแล้วนั้นเทียว” บุตรย่อมไม่อาจรับรู้หรือเข้าถึงอารมณ์อันน่าพอใจในโลกนี้ได้ การที่บุตรสามารถรับรู้และเข้าถึงโลกภายนอกได้นั้น อาศัยการเลี้ยงดูและการอุปถัมภ์ของมารดาบิดา (มังคลัตถทีปนี, 2563: 1/3/294/25-27) เมื่อพิจารณาในบริบทของสังคัมภีร์ร่วมสมัย แนวคิดเรื่องอาหุไนยบุคคลแสดงให้เห็นถึงจริยธรรมของความรับผิดชอบและความเอื้ออาทรต่อผู้อื่นอันเป็นพื้นฐานสำคัญของความสัมพันธ์ทางสังคม ในโลกยุคดิจิทัลที่ข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีมีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ การปลูกฝังคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อตั้งแต่ระดับครอบครัวจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนามนุษย์ให้สามารถใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรมและรับผิดชอบต่อสังคม (Floridi, 2014)

กล่าวโดยสรุปแล้ว พระพุทธองค์ทรงยกย่องมารดาบิดาในฐานะบุคคลสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาชีวิตของบุตร ทั้งในด้านการเลี้ยงดู การอบรมสั่งสอน และการหล่อหลอมคุณธรรมทางจิตใจ กล่าวคือ มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตรเพราะมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาในการเลี้ยงดูบุตร เป็นบูรพาจารย์ของบุตรเพราะ

เป็นครูคนแรกที่สั่งสอนวิถีชีวิตและค่านิยมพื้นฐาน เป็นบุรพเทพของบุตรเพราะเป็นผู้สร้างคุณประโยชน์และความสุขแก่บุตรด้วยความเสียสละ และเป็นอาหุไนยบุคคลของบุตรเพราะเป็นผู้มีอุปการคุณอันยิ่งใหญ่ สมควรแก่การเคารพบูชา คุณธรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าบทบาทของมารดาบิดานอกจากการให้กำเนิดและเลี้ยงดูแล้วยังต้องมุ่งพัฒนามนุษย์ทั้งกายที่ดีและมีคุณธรรมทางจิตใจที่ดีเช่นกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข สมดังพุทธคาถาว่า “มารดาบิดาผู้อนุเคราะห์ประชา ท่านเรียกว่าพรหม บุรพเทพบุรพาจารย์ และอาหุไนยบุคคลของบุตรทั้งหลาย” (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 21/63/107)

โลกในศตวรรษที่ 21

ในศตวรรษที่ 21 สังคมโลกและสังคมไทยเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม อันเป็นผลจากกระแสโลกาภิวัตน์ การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและบริการ รวมถึงความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัล ส่งผลให้รูปแบบการดำรงชีวิต การเรียนรู้ รวมไปถึงความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ได้เติบโตท่ามกลางสื่อดิจิทัลและข้อมูลจำนวนมาก (นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, 2543) ขณะเดียวกัน ปัญญาประดิษฐ์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้และทักษะของมนุษย์ (Popenici & Kerr, 2017) อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังนำมาซึ่งปัญหาเกี่ยวกับความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ในยุคดิจิทัล ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นจริยธรรมของการใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีในสังคมข้อมูลข่าวสาร (Floridi, 2014) โดยสามารถจำแนกรับทการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 3 ด้านหลัก ดังนี้ (ชาย โทธิสิตา และสุชาดา ทวีสิทธิ์, 2552)

1. ด้านสังคมเศรษฐกิจและการเมือง

สภาพสังคมเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21 เป็นยุคแห่งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จากสังคมกสิกรรมและสังคมอุตสาหกรรมที่เคยพึ่งพาแรงงานและเครื่องจักร ได้พัฒนาเข้าสู่สังคมดิจิทัลที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล ความรู้ และนวัตกรรม โครงสร้างของสังคมจึงเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมเครือข่ายระดับโลก ทำให้ระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมมีความเชื่อมโยงกันมากขึ้น (Zuboff, 2019) ได้แก่ ในด้านเศรษฐกิจ โลกมีแนวโน้มเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเสรี เกิดการขยายตัวของการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ ส่งผลให้การแข่งขันทางเศรษฐกิจทวีความรุนแรง โดยเฉพาะต่อธุรกิจขนาดเล็กที่ต้องเผชิญกับทุนขนาดใหญ่ (Brynjolfsson & McAfee, 2014) ขณะเดียวกัน เทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ประเทศที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีทักษะด้านเทคโนโลยีมีความได้เปรียบในการแข่งขัน (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน), 2562) นอกจากนี้ ความเชื่อมโยงของโลกผ่านเครือข่ายดิจิทัลยังส่งผลต่อวิถีชีวิต การสื่อสาร และการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่เติบโตท่ามกลางข้อมูลข่าวสารจำนวนมาก (Castells, 2010) จึงจำเป็นต้องพัฒนาทักษะความรู้ควบคู่กับการสร้างภูมิคุ้มกันทางความคิดและจิตใจให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมในศตวรรษที่ 21

2. ด้านการสื่อสาร

สังคมโลกในปัจจุบันเป็นสังคมแห่งความรู้ที่ไร้พรมแดน ซึ่งเปิดโอกาสให้บุคคลและครอบครัวสามารถเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร และองค์ความรู้ได้อย่างกว้างขวาง ผู้ที่มีความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยีจึงมีบทบาทสำคัญมากขึ้น ขณะเดียวกันโครงสร้างการผลิตของโลกได้เปลี่ยนจากระบบที่พึ่งพาแรงงานเป็นฐานไปสู่ระบบที่เน้นแรงงานที่มีทักษะด้านเทคโนโลยี การวิจัย และการพัฒนา อันเป็นลักษณะของสังคมเครือข่ายและเศรษฐกิจฐานความรู้ (Castells, 2010) อย่างไรก็ตาม โครงสร้างแรงงานของไทยยังมีข้อจำกัดด้านระดับการศึกษา ทำให้การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงานโลกเป็นไปอย่างจำกัด ดังนั้น การพัฒนาระบบการศึกษาจึงเป็นประเด็นสำคัญในการยกระดับศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับสังคมอุตสาหกรรมและบริการร่วมสมัย พร้อมทั้งต้องรักษาฐานคิดแห่งความเป็นไทยควบคู่กันไป เพื่อป้องกันความแปลกแยกทางความคิดของคนรุ่นใหม่ (ไพฑูริย์ สีนลรัตน์, 2557) ในขณะเดียวกัน การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ และแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนรู้และพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนอย่างมีนัยสำคัญ เด็กจำนวนมากเติบโตขึ้นในสภาพแวดล้อมของข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็วและไร้ขอบเขต ซึ่งแม้จะเปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้และการสื่อสารอย่างกว้างขวาง แต่ขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดประเด็นด้านจริยธรรมและพฤติกรรมในโลกออนไลน์ เช่น การกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ (cyber bullying) การเสพติดสื่อดิจิทัล (digital addiction) และอิทธิพลของอัลกอริทึมที่มีผลต่อการรับรู้และพฤติกรรมของผู้ใช้ (algorithmic influence) ซึ่งสร้างความตระหนักถึงความจำเป็นในการพัฒนาจริยธรรมของการใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีในสังคมดิจิทัล (Floridi, 2014; Livingstone & Smith, 2014; Zuboff, 2019)

3. ด้านครอบครัวในศตวรรษที่ 21

เด็กและครอบครัวในศตวรรษที่ 21 เผชิญการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญ ผู้ปกครองจำนวนไม่น้อยยังมีได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กในช่วงปฐมวัยอย่างเหมาะสม เนื่องจากมองว่าเป็นเรื่องของอนาคต ส่งผลให้เด็กต้องเรียนวิชาการมากขึ้นตั้งแต่อายุยังน้อย ขณะที่การพัฒนาด้านสติปัญญา อารมณ์ และสังคมนั้นกลับลดลง ทำให้เด็กจำนวนหนึ่งมีความเครียดทั้งปัญหาในด้าน การขาดความสุข (UNICEF, 2017; WHO, 2020) ปัญหาดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับกระบวนการพัฒนาที่บกพร่องตั้งแต่ช่วงปฐมวัย ซึ่งเป็นช่วงสำคัญของการวางรากฐานการพัฒนามนุษย์ โดยสาเหตุสำคัญ คือ ความเชื่อของผู้ปกครองที่มุ่งเน้นความสำเร็จทางวิชาการมากเกินไป การเร่งรัดการเรียนรู้ทางวิชาการในวัยเด็ก และการจำกัดโอกาสในการเล่นและเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา รวมไปถึงทักษะทางสังคมของเด็กในระยะยาว (Heckman & Cunha, 2007) ดังนั้น ครอบครัวจึงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กอย่างสมดุลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม เพื่อให้สามารถเติบโตและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเหมาะสม

สรุป สังคมไทยในศตวรรษที่ 21 เผชิญการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างอย่างรวดเร็วจากโลกาภิวัตน์ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัล ระบบเศรษฐกิจแบบเครือข่าย เป็นต้น ซึ่งส่งผลให้รูปแบบการดำรงชีวิต การเรียนรู้ ความสัมพันธ์ทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เติบโตท่ามกลางสื่อดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (AI) แม้เทคโนโลยีจะเปิดโอกาสด้านการเรียนรู้และการสื่อสารก็ตามแต่ก็ก่อให้เกิด

ความเสี่ยงด้านพฤติกรรมและสุขภาพทางจิต ขณะเดียวกัน เศรษฐกิจโลกให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์ และทักษะเทคโนโลยีเป็นฐานการแข่งขัน ทำให้ครอบครัว การศึกษา และสังคมไทยจำเป็นต้องปรับบทบาทในการพัฒนาคนให้ทั้งความรู้ ความสามารถ และภูมิคุ้มกันทางจิตใจ เพื่อดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขในโลกยุคใหม่

วิเคราะห์หน้าที่ของบิดามารดาตามหลักปรัถิมทิสในบริบทศตวรรษที่ 21

หลักปรัถิมทิสในสังคาลสูตรกำหนดบทบาทหน้าที่ของบิดามารดาไว้ 5 ประการ ได้แก่ การห้ามปรามจากความชั่ว การส่งเสริมให้ตั้งอยู่ในความดี การให้การศึกษา การจัดหาคู่ครองที่เหมาะสม และการมอบทรัพย์ในกาลอันควร หลักธรรมดังกล่าวมุ่งให้ความสำคัญกับครอบครัวโดยเฉพาะพื้นฐานในการพัฒนามนุษย์คือบุตรีดา เมื่อพิจารณาในบริบทของสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 ที่ชีวิตจำเป็นต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงจากโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยีดิจิทัล การแข่งขันทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ดังนั้น การทำหน้าที่ของมารดาบิดาตามหลักปรัถิมทิสควรมีการปรับให้สอดคล้องกับยุคสมัย และอาศัยคุณธรรมที่ควรกระทำเพื่อให้บุตรเป็นได้กลายเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพและสามารถใช้ชีวิตท่ามกลางสังคมโลกได้อย่างมีความสุข ดังนี้

1. การห้ามปรามจากความชั่วในศตวรรษที่ 21

การห้ามปรามจากความชั่วตามหลักปรัถิมทิสเป็นกระบวนการอบรมที่มุ่งให้บุตรตระหนักถึงผลเสียของการกระทำที่ไม่เหมาะสม ทั้งในระดับพฤติกรรม ผลกระทบในชีวิตประจำวัน และผลระยะยาวที่หล่อหลอมเป็นนิสัย บุคลิกภาพและแนวทางการดำเนินชีวิต หลักการดังกล่าวจึงให้ความสำคัญกับการป้องกันปัญหาตั้งแต่ต้นทาง มากกว่าการแก้ไขเมื่อปัญหาได้เกิดขึ้นแล้ว โดยเฉพาะในบริบทของศตวรรษที่ 21 ที่เด็กและเยาวชนเติบโตท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางสังคมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว หากพิจารณาตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ความชั่วที่บิดามารดาควรช่วยป้องกันสามารถทำความเข้าใจได้เป็นลำดับ เริ่มจากพฤติกรรมที่ก่อโทษโดยตรงต่อผู้อื่น ซึ่งในสังคมร่วมสมัยได้แปรรูปไปสู่การกระทำผ่านสื่อดิจิทัล เช่น การบิดเบือนข้อมูล การใช้ถ้อยคำคุกคาม การกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ การละเมิดสิทธิส่วนบุคคลในโลกออนไลน์ เป็นต้น พฤติกรรมเหล่านี้แม้มิได้ปรากฏเป็นความรุนแรงทางกาย แต่ก็สามารถก่อผลกระทบทางจิตใจและสังคมได้และสามารถขยายผลได้อย่างรวดเร็วผ่านเครือข่ายการสื่อสาร ซึ่งในบริบทด้านจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา พฤติกรรมการสื่อสารที่ไม่เหมาะสมดังกล่าวสามารถอธิบายได้ในด้านมิถฉวาจาอันเป็นสิ่งตรงข้ามกับหลักสัมมาวาจา ที่เน้นการพูดความจริง ไม่ใช่คำหยาบ ไม่กล่าวส่อเสียด และไม่กล่าวคำที่ก่อให้เกิดความแตกแยก เมื่อพิจารณาในบริบทของสื่อดิจิทัล การละเลยหลักดังกล่าวย่อมนำไปสู่ปัญหาการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางจิตใจของเด็กและเยาวชน การปลูกฝังสัมมาวาจาจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาจริยธรรมการสื่อสารและความรับผิดชอบต่อการใช้อินเทอร์เน็ต

นอกจากนี้ ต้นเหตุของพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมยังสัมพันธ์กับปัจจัยภายในของมนุษย์ ซึ่งในยุคดิจิทัลยิ่งปรากฏชัดขึ้น เนื่องจากเด็กและเยาวชนต้องเผชิญกับข้อมูลจำนวนมาก กระแสสังคม แรงกดดันจากสิ่งแวดล้อม รวมถึงระบบที่คัดเลือกเนื้อหาตามพฤติกรรมของผู้ใช้ ซึ่งอาจส่งผลต่อการรับรู้และการตัดสินใจโดยไม่รู้ตัว หากขาดการฝึกคิดอย่างมีเหตุผลและขาดวุฒิภาวะทางอารมณ์ ย่อมมีแนวโน้มตัดสินใจตามความพึง

พอใจ ความโกรธ หรือความกลัวได้โดยง่าย ขณะเดียวกัน พฤติกรรมที่นำไปสู่ความเสื่อมในยุคปัจจุบันยังปรากฏในรูปแบบใหม่ เช่น การเสพสื่อเกินพอดี การติดเกม และการใช้เวลาบนแพลตฟอร์มดิจิทัลอย่างขาดการควบคุม ซึ่งส่งผลต่อวินัย สุขภาวะทางจิต และความสัมพันธ์ทางสังคม ดังนั้น การห้ามปรามจากความชั่วในศตวรรษที่ 21 นอกจากจะห้ามหรือควบคุมพฤติกรรมของบุตรแล้ว มารดาบิดายังต้องการสร้างภูมิคุ้มกันทางจริยธรรมและจิตใจ โดยมุ่งให้บุตรรู้เท่าทันสื่อ รู้เท่าทันอารมณ์ของตน และสามารถกำกับพฤติกรรมของตนเองได้อย่างเหมาะสม สามารถชี้แนะและแบบอย่างที่ดี เปิดพื้นที่ให้บุตรสามารถสื่อสารและเรียนรู้จากประสบการณ์ พร้อมทั้งปลูกฝังการใช้วาจาและการกระทำอย่างมีความรับผิดชอบ เพื่อให้บุตรสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงและมีคุณภาพในสังคมดิจิทัลร่วมสมัย

2. การส่งเสริมให้ตั้งอยู่ในความดีในศตวรรษที่ 21

การส่งเสริมให้ตั้งอยู่ในความดีตามหลักปรัตติภูมิทิส เป็นบทบาทสำคัญของมารดาบิดาในการวางรากฐานด้านคุณธรรมและวินัยในตนเองให้แก่บุตร โดยมีได้มุ่งเพียงให้บุตรสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้หรือมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังมีมุ่งให้บุตรมีหลักคิดและแนวทางในการตัดสินใจที่ถูกต้อง ความดีจึงทำหน้าที่เป็นหลักกำกับในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่มีความซับซ้อนหรือมีสิ่งยั่วจากสังคมรอบด้าน เมื่อพิจารณาในบริบทของศตวรรษที่ 21 การที่เด็กและเยาวชนเติบโตท่ามกลางสื่อดิจิทัล ข้อมูลจำนวนมาก กระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเหล่านี้ การตั้งอยู่ในความดีนอกจากจะเป็นการประพฤติที่เหมาะสมในชีวิตประจำวันแล้ว ยังต้องครอบคลุมถึงพฤติกรรมในโลกออนไลน์ด้วย กล่าวคือ การใช้เทคโนโลยีอย่างมีความรับผิดชอบ การเคารพผู้อื่นในพื้นที่สาธารณะทางดิจิทัล การไม่เผยแพร่ข้อมูลที่เป็นเท็จหรือก่อให้เกิดความเสียหาย และการตระหนักถึงผลของการกระทำของตนในสังคมดิจิทัล พฤติกรรมดังกล่าวสะท้อนถึงจริยธรรมการใช้เทคโนโลยีซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำรงชีวิตในยุคปัจจุบัน ในด้านของการอบรมเลี้ยงดูนอกจากสั่งสอนและส่งเสริมให้ตั้งอยู่ในความดีแล้ว มารดาบิดาควรจะต้องแสดงบทบาทเป็นแบบอย่างในชีวิตจริง โดยการปฏิบัติที่สอดคล้องกับหลักคุณธรรม ความรัก ความเข้าใจ และการเอาใจใส่ต่อบุตรอย่างเหมาะสม การเล็งดูในลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการมีจิตใจที่ปรารถนาดีต่อผู้อื่น การช่วยเหลือเกื้อกูล และการวางตนอย่างเป็นกลางเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาคุณลักษณะภายในของบุตร

นอกจากนี้ การส่งเสริมความดีในยุคปัจจุบันยังต้องเปิดโอกาสให้บุตรได้ฝึกคิด ฝึกตัดสินใจ เรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง โดยมารดาบิดาทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนและชี้แนะมากกว่าการสั่งการหรือควบคุมให้เป็นไปตามความต้องการ แนวทางดังกล่าวช่วยให้บุตรสามารถพัฒนาความรับผิดชอบ รู้จักแยกแยะสิ่งที่ถูกและผิด สามารถดำรงตนได้อย่างเหมาะสมท่ามกลางแรงกดดันจากสังคมและสื่อดิจิทัล ดังนั้น การส่งเสริมให้ตั้งอยู่ในความดีในศตวรรษที่ 21 จึงเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์คือบุตรที่ครอบคลุมทั้งด้านคุณธรรม จิตใจ และพฤติกรรมทางสังคม โดยเฉพาะการปลูกฝังจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยีและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมดิจิทัล ซึ่งจะช่วยให้บุตรเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีความรับผิดชอบ และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงและมีความสุขในสังคมร่วมสมัย

3. การให้การศึกษาในศตวรรษที่ 21

การให้การศึกษาตามหลักปรัชญาการศึกษา หมายถึง การที่มารดาบิดาส่งเสริมให้บุตรได้เรียนรู้ศิลปวิทยา และทักษะที่เหมาะสมกับความสามารถและพื้นฐานของตน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บุตรสามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม พึ่งพาตนเองได้ และใช้ศักยภาพของตนให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม แนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการศึกษามุ่งมองเชิงพุทธที่มีการใช้กระบวนการพัฒนามนุษย์ทั้งด้านความคิด พฤติกรรม และการดำเนินชีวิต มิได้จำกัดอยู่เพียงการสะสมความรู้เชิงวิชาการ ไม่ใช่เพียงการสะสมความรู้เชิงวิชาการเท่านั้น เมื่อพิจารณาในบริบทของศตวรรษที่ 21 ความหมายของการศึกษาขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ เด็กและเยาวชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและองค์ความรู้ได้อย่างรวดเร็วและไร้พรมแดน การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากสื่อและแพลตฟอร์มหลากหลายที่ไม่ใช่แค่เพียงในห้องเรียน อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงข้อมูลจำนวนมากก็อาจทำให้เกิดปัญหา เช่น การรับข้อมูลโดยขาดการไตร่ตรอง การเชื่อข้อมูลโดยไม่ตรวจสอบ และการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นปริมาณมากกว่าคุณภาพ การให้การศึกษาในยุคปัจจุบันจึงควรมุ่งพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อและข้อมูล เพื่อให้บุตรสามารถวิเคราะห์ แยกแยะ และประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลได้อย่างเหมาะสม ควบคู่กับการฝึกคิดอย่างมีเหตุผล และการตัดสินใจอย่างรอบคอบ บุตรควรได้รับการพัฒนาให้เข้าใจว่าการรับรู้ข้อมูลในสื่อดิจิทัลมิได้เป็นกลางเสมอไป แต่มีแนวโน้มถูกกำหนดโดยระบบที่คัดเลือกและนำเสนอเนื้อหาตามพฤติกรรมของผู้ใช้ ซึ่งอาจส่งผลต่อความคิด ความเชื่อ และการตัดสินใจโดยไม่รู้ตัว การตระหนักรู้ในประเด็นดังกล่าวจะช่วยให้บุตรสามารถใช้เทคโนโลยีอย่างมีวิจารณญาณและไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของข้อมูลที่ได้รับ ที่สำคัญคือมารดาบิดามีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานการเรียนรู้ของบุตร เนื่องจากการเรียนรู้ที่สำคัญหลายประการเริ่มต้นจากครอบครัว เช่น การรับผิดชอบ การจัดการอารมณ์ การเคารพผู้อื่น การมีวินัยในชีวิตประจำวัน การอบรมดังกล่าวควรเปิดโอกาสให้บุตรได้ฝึกคิด ฝึกตัดสินใจ และเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง ดังนั้น การให้การศึกษาในศตวรรษที่ 21 จึงควรมุ่งสร้างสมดุลระหว่างความรู้ ทักษะชีวิต และความสามารถในการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งจะช่วยให้บุตรสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม และดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพในโลกดิจิทัลร่วมสมัย

4. การจัดหาคู่ครองที่เหมาะสมในศตวรรษที่ 21

การจัดหาคู่ครองที่เหมาะสมตามหลักปรัชญาการศึกษา เป็นบทบาทของมารดาบิดาในการช่วยให้บุตรเลือกความสัมพันธ์ที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและความมั่นคงในระยะยาว โดยพิจารณาจากความเหมาะสมด้านคุณธรรม ความประพฤติ ความรับผิดชอบ และความสามารถในการดำเนินชีวิตร่วมกัน แนวคิดดังกล่าวทำให้เห็นว่า การมีคู่ครองมิใช่เพียงเรื่องส่วนตัวของบุคคลเท่านั้น แต่เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อชีวิต ครอบครัว และสังคมในระยะยาว เมื่อพิจารณาในบริบทของศตวรรษที่ 21 รูปแบบของความสัมพันธ์ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่เริ่มต้นและพัฒนาในสื่อดิจิทัล ซึ่งทำให้การติดต่อสื่อสารเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง เด็กและเยาวชนสามารถสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลที่ไม่เคยพบเจอในชีวิตจริงได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม ความสะดวกดังกล่าวก็มาพร้อมกับความเสี่ยง เช่น การถูกหลอกลวง การสร้างตัวตนที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง การถูกกดดันให้กระทำการที่ไม่เหมาะสม หรือการมีความสัมพันธ์ที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษา

สุขภาพจิต และการดำเนินชีวิต การนำหลักปรัตติมาประยุกต์ใช้ในยุคปัจจุบันควรมุ่งพัฒนาวิถีทาง อารมณ์และความสามารถในการตัดสินใจของบุตร เพื่อให้สามารถพิจารณาความสัมพันธ์ได้อย่างรอบคอบ ไม่ ตัดสินใจจากความรู้สึกชั่วขณะหรือแรงกดดันจากสังคมออนไลน์ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับขอบเขตของ ตนเอง การเคารพผู้อื่น และการตระหนักถึงผลของความสัมพันธ์ต่อชีวิตในระยะยาวจึงเป็นสิ่งสำคัญ ในด้าน ของการเลี้ยงดูมารดาบิดาควรเปิดพื้นที่ให้เกิดการสื่อสารอย่างปลอดภัยและไว้วางใจ เพื่อให้บุตรสามารถ พุดคุยและขอคำแนะนำเกี่ยวกับความสัมพันธ์ได้โดยไม่รู้สึกลูกตัดสิน การอบรมควรมุ่งเน้นการปลูกฝังให้บุตร รู้จักคุณค่าของตนเอง มีความเคารพในศักดิ์ศรีของผู้อื่น และสามารถวางขอบเขตความสัมพันธ์ได้อย่าง เหมาะสม แนวทางดังกล่าวช่วยให้บุตรมีภูมิคุ้มกันต่อความสัมพันธ์ที่เป็นอันตราย และสามารถสร้าง ความสัมพันธ์ที่มีคุณภาพเหมาะสมทั้งในด้านเวลา ปริมาณ และวิธีการ โดยมีเป้าหมายเพื่อฝึกความรับผิดชอบ และสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของบุตร การให้ทรัพย์สินจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยให้บุตรเข้าใจ คุณค่าของทรัพย์สิน การใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล และการวางแผนชีวิตอย่างรอบคอบ หากใช้เพียงการสนับสนุนด้าน วัตถุเท่านั้น เมื่อพิจารณาในบริบทของศตวรรษที่ 21 ความหมายของทรัพย์สินได้ขยายออกไปมากกว่าทรัพย์สิน ทางกายภาพ เนื่องจากสังคมดิจิทัลเปิดโอกาสให้เกิดรูปแบบการใช้จ่ายและการเข้าถึงทรัพย์สินได้อย่างรวดเร็ว เช่น การซื้อสินค้าออนไลน์ เกม บริการดิจิทัล เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แม้จะเพิ่มความสะดวกสบาย แต่ก็อาจนำไปสู่ พฤติกรรมการใช้จ่ายโดยขาดการไตร่ตรอง หรือการใช้ทรัพย์สินตามแรงกระตุ้นจากสื่อและแพลตฟอร์มดิจิทัล นอกจากนี้ พฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่องยังสัมพันธ์กับการใช้ทรัพย์สินโดยตรง เช่น การใช้จ่ายในเกม การสมัครบริการออนไลน์ หรือการบริโภคเนื้อหาดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจพัฒนาไปสู่พฤติกรรมการใช้ เทคโนโลยีเกินความเหมาะสม ส่งผลต่อวินัยทางการเงิน สุขภาวะทางจิต และการจัดการชีวิตในระยะยาว การ มอบทรัพย์สินในยุคปัจจุบันจึงต้องควบคู่ไปกับการปลูกฝังวินัยในการใช้ทรัพย์สินและการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ในด้านของการเลี้ยงดูมารดาบิดาควรทำหน้าที่ทั้งผู้สนับสนุนและผู้ชี้แนะ โดยการให้ทรัพย์สินควรมาพร้อมกับการ อบรม เช่น การสอนให้บุตรรู้จักแยกแยะความจำเป็นและความต้องการ การวางแผนการใช้จ่าย การออม การ เห็นคุณค่าของทรัพย์สินที่ได้มาจากความเพียรและความสุจริต การเปิดโอกาสให้บุตรได้ฝึกบริหารทรัพย์สินด้วย ตนเองตามวัยจะช่วยพัฒนาความรับผิดชอบและการพึ่งพาตนเองได้ และในขณะเดียวกันมารดาบิดาควร ส่งเสริมให้บุตรตระหนักว่าทรัพย์สินที่สำคัญไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเงินหรือสิ่งของเท่านั้น แต่ยังรวมถึงทักษะชีวิต เช่น ความสามารถในการวางแผน การควบคุมตนเอง และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการ ดำรงชีวิตในสังคมร่วมสมัย ดังนั้น การมอบทรัพย์สินในกาลอันควรในศตวรรษที่ 21 จึงเป็นกระบวนการพัฒนาทั้ง ด้านวัตถุและจิตใจ โดยมุ่งสร้างวินัย ความรับผิดชอบ และความสามารถในการจัดการชีวิตของบุตร เพื่อให้ สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการบริโภคหรือเทคโนโลยี และสามารถใช้ ทรัพย์สินที่มีอยู่อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา

จากการศึกษาวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของบิดามารดาตามหลักปรัธมทิสในบริบทศตวรรษที่ 21 ผู้เขียนได้สังเคราะห์องค์ความรู้และพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการในลักษณะของแบบจำลองจริยธรรม การเลี้ยงดูบุตรตามพุทธศาสนา โดยอาศัยหลักคำสอนเรื่องปรัธมทิสในสังคาลกสูตร ซึ่งอธิบายบทบาทของ มารดาบิดาในฐานะ ทิศเบื้องหน้าของชีวิตมนุษย์ อันมีหน้าที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่ การห้ามปรามจากความชั่ว การส่งเสริมให้ตั้งอยู่ในความดี การให้การศึกษา การชี้แนะความสัมพันธ์ที่เหมาะสม และการมอบทรัพย์ใน กาลอันควร ผู้เขียนได้นำหลักธรรมดังกล่าวมาตีความใหม่ในบริบทของสังคมร่วมสมัย และพัฒนาเป็น แบบจำลองที่เรียกว่า Purat Model ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมกับ กระบวนการพัฒนามนุษย์ในครอบครัว โดยเฉพาะในบริบทของสังคมดิจิทัลที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็ว โดยในเชิงโครงสร้างแบบจำลอง Purat Model สามารถอธิบายได้เป็น 3 ระดับสำคัญ ดังนี้

1. ระดับฐาน เป็นระดับของหลักธรรมพื้นฐานที่รองรับกระบวนการเลี้ยงดู ได้แก่ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งทำหน้าที่พัฒนามนุษย์ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ควบคู่กับหลักพรหมวิหาร 4 ที่ ช่วยกำกับความสัมพันธ์ในครอบครัวให้ตั้งอยู่บนความเข้าใจ ความสมดุล และความไว้วางใจ อันเป็นพื้นฐาน สำคัญของการเลี้ยงดูในสังคมร่วมสมัย

2. ระดับกระบวนการเลี้ยงดู (Parenting Process) เป็นระดับของบทบาทหน้าที่ของบิดามารดา ตามหลักปรัธมทิส ซึ่งผู้เขียนได้สังเคราะห์เป็นองค์ประกอบของ Purat Model จำนวน 5 ประการ ได้แก่

Protect (การป้องกันจากความชั่ว) มารดาบิดาทำหน้าที่ป้องกันและชี้แนะบุตรให้ตระหนัก ถึงผลเสียของพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ทั้งในชีวิตจริงและโลกดิจิทัล เช่น การใช้ถ้อยคำคุกคาม การกลั่นแกล้ง ทางไซเบอร์ หรือการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล พร้อมทั้งปลูกฝังการสื่อสารที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน ทางจิตใจและความสามารถในการควบคุมตนเอง

Uphold Goodness (การส่งเสริมความดี) มารดาบิดามีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมและ วินัยในตนเอง โดยส่งเสริมให้บุตรยึดถือความถูกต้องเป็นหลักในการดำเนินชีวิต รวมถึงการใช้เทคโนโลยีอย่างมี จริยธรรม ผ่านการเป็นแบบอย่างและการเปิดโอกาสให้บุตรเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง

Raise learning (การยกระดับการเรียนรู้) มารดาบิดาควรส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ที่ สอดคล้องกับโลกยุคใหม่ โดยเฉพาะการคิดวิเคราะห์ การรู้เท่าทันสื่อ และการประเมินข้อมูล เพื่อให้บุตร สามารถใช้เทคโนโลยีและข้อมูลจำนวนมากได้อย่างมีวิจารณญาณ

Alliance in Relationship (การหนุนเสริมความสัมพันธ์ที่ดี) มารดาบิดาควรช่วยพัฒนาวุฒิ ภาวะทางอารมณ์ของบุตร เพื่อให้สามารถสร้างและรักษาความสัมพันธ์ที่เหมาะสม ทั้งในชีวิตจริงและสังคม ออนไลน์ โดยรู้จักเคารพตนเองและผู้อื่น

Transfer wisely (การส่งต่อทรัพย์อย่างชาญฉลาด) มารดาบิดาควรมอบทรัพย์อย่าง เหมาะสม พร้อมทั้งปลูกฝังวินัยทางการเงินและการใช้ทรัพยากรอย่างมีเหตุผล โดยเฉพาะในบริบทของสังคม ดิจิทัลที่เอื้อต่อการใช้จ่ายอย่างรวดเร็ว

3. ระดับผลลัพธ์ (Human Development Outcome) เป็นระดับของผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเลี้ยงดู ซึ่งมุ่งพัฒนาบุตรให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในสังคมศตวรรษที่ 21 ได้แก่

- 1) ความสามารถในการกำกับตนเอง
- 2) ความรับผิดชอบต่อสังคม
- 3) ความเข้มแข็งทางอารมณ์
- 4) ความสามารถในการดำรงชีวิตในสังคมดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ

นอกจากการอธิบายเชิงทฤษฎีดังกล่าว ผู้เขียนยังเสนอแนวปฏิบัติทางธรรมเพื่อให้แบบจำลองสามารถนำไปใช้ได้จริงในครอบครัว ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติทางธรรม (Practical Buddhist Parenting Practices) ได้แก่

1. การฝึกสติในครอบครัว (Family Mindfulness Practice) ช่วยพัฒนาการรู้เท่าทันอารมณ์ ลดความขัดแย้ง และเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างสมาชิกในครอบครัว
2. การเลี้ยงดูด้วยความเข้าใจ (Compassion-Based Parenting) สร้างความปลอดภัยทางอารมณ์ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง
3. การปลูกฝังศีลธรรมในชีวิตประจำวัน (Moral Cultivation) เน้นการเป็นแบบอย่างและการปฏิบัติจริง เพื่อหล่อหลอมพฤติกรรมและค่านิยมของบุตร
4. การพัฒนาจริยธรรมและความรู้เท่าทันดิจิทัล (Digital Ethical Awareness) ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีอย่างมีความรับผิดชอบ การคิดเชิงวิพากษ์ และการสื่อสารที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

ฝึกสติในครอบครัว	เลี้ยงดูด้วยความเข้าใจ	ปลูกฝังศีลธรรม	มีจริยธรรม+ รู้เท่าทันดิจิทัล
------------------	------------------------	----------------	----------------------------------

ภาพที่ 1 Purat Model หน้าที่ของบิดามารดาตามหลักปรัตติมทิสในบริบทศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โปธิสิตา และสุชาดา ทวีสิทธิ์. (2552). *ครอบครัวไทยในสถานการณ์เปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เด็อนตุลา.
- นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. (2543). *วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2556). *คุณบิดามารดาสุดพรรณนามหาศาล*. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.
- พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ. (2563). *มังคลัตถที่ปนีแปล ภาค 1 เล่ม 2, แปลโดย พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ*. กรุงเทพฯ: สหมิตรพัฒนาการพิมพ์ (1992)
- พันตรี ป. หลงสมบุญ. (2540). *พจนานุกรมมคธ-ไทย*. กรุงเทพฯ: อาหารการพิมพ์ สำนักเรียนวัดปากน้ำ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2542). *พ่อแม่สมบุญแบบและบุตรที่ประเสริฐที่สุด*. นนทบุรี: เอส อาร์ พรินติ้ง จำกัด.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์. (2557). *ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ต้องก้าวพ้นกับดักของตะวันตก*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยครูศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2557). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.
- วศิณ อินทสระ. (2556). *สาระสำคัญแห่งมงคล 38*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา.
- วันไชย กิ่งแก้ว และคณะ. (2567). *การพัฒนากิจกรรมกระบวนการกลุ่มวิถีพุทธเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สำหรับเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี*. วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเกียรติ ตั้งกิจวานิช. (2556). *ปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน). (2562). *เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์สำหรับการบริหารงานและการบริการภาครัฐ*. กรุงเทพฯ: บริษัท ส.พิจิตรการพิมพ์ จำกัด.
- สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช). (2563). *ทิศทางการพัฒนาการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เพื่อการฟื้นตัวของประเทศหลังวิกฤตโควิด-19*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ.
- Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age*. New York: W. W. Norton & Company.

- Duncan, L. G., Coatsworth, J. D., & Greenberg, M. T. (2009). *A model of mindful parenting*. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 12(3), 255–270.
- Floridi, L. (2014). *The ethics of information*. Oxford University Press.
- Garfield, J. (2022). *Buddhist ethics and moral philosophy*. Oxford University Press.
- Harvey, P. (2013). *An introduction to Buddhist ethics*. Cambridge University Press.
- Heckman, J. J., & Cunha, F. (2007). *The technology of skill formation*. *American Economic Review*, 97(2).
- Keown, D. (2005). *Buddhist ethics: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education*. London: Pearson.
- Popenici, S. A. D., & Kerr, S. (2017). Exploring the impact of artificial intelligence on teaching and learning in higher education. *Research and Practice in Technology Enhanced Learning*, 12(1).
- Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st Century Skills: Learning for Life in Our Times*. San Francisco: Jossey-Bass.
- UNICEF. (2017). *Early Moments Matter for Every Child*. New York: UNICEF.
- World Health Organization. (2020). *Improving Early Childhood Development*. Geneva: WHO.
- Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism*. New York: PublicAffairs.